

Панченко О. І.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ

Анотація. У статті в загальному вигляді ставиться проблема перекладу термінології. Ця проблема є актуальною, оскільки українська термінологія бурхливо розвивається, при цьому оптимізуються різні її галузі, зокрема музична. Англійська музична творчість, зокрема пісні, є надзвичайно популярною в усьому світі, тому важливо правильно і сучасно перекладати англійську музичну термінологію. Ми проаналізували переклади українською мовою текстів, пов'язаних із музичним мистецтвом, а саме: публіцистичних текстів, де йдеться про історію та цікаві факти щодо розвитку сучасних музичних напрямків (джаз, блюз, хіп-хоп та ін.); текстів, де йдеться про власне класичну музику та такі жанри і форми музичних творів, як опера, балет, симфонія, концерт, соната тощо; матеріал, теоретичний і практичний зміст якого спрямований на опанування гри на музичному інструменті. У статті ми ставимо за мету дослідження типових стратегій перекладу англійської музичної термінології українською мовою. Задля досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі завдання, як накопичення фактичного матеріалу, створення перекладу або порівняння наявних перекладів та визначення найпоширеніших засобів перекладу. Для перекладу уривків статті ми обрали стратегію перекладу на рівні слова, оскільки в цьому випадку англійські та українські речення мають аналогічну структуру. Під час перекладу були збережені всі граматичні норми та логічний хід думки. Широко використано прийоми калькування, описового перекладу, додавання. Інтернаціональні терміни перекладено за допомогою таких лексичних трансформацій, як транскрипція і транслітерація. Багатозначні терміни перекладаються за допомогою відповідних еквівалентів музичної термінологічної системи української мови. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у створенні контекстного словника перекладу музичної термінології.

Ключові слова: термінологія, переклад, перекладацькі трансформації, транскрипція, транслітерація, калькування.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді ставиться проблема перекладу термінології. Ця проблема є актуальною, оскільки українська термінологія бурхливо розвивається, при цьому оптимізуються різні її галузі, зокрема музична. Англійська музична творчість, зокрема пісні, є надзвичайно популярною в усьому світі, тому важливо правильно і сучасно перекладати англійську музичну термінологію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми перекладу термінології досліджуються у значній кількості теоретичних праць. Це, зокрема, роботи О. І. Аронової [1], Л. О. Кириліної [2], О. С. Петровської [3], О. Ю. Топорської [4] та інших лінгвістів. На нашу думку, контекстне значення термінів ще не отримало повного висвітлення.

Метою статті є дослідження типових стратегій перекладу англійської музичної термінології українською мовою. Задля

досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі завдання, як накопичення фактичного матеріалу, створення перекладу або порівняння наявних перекладів та визначення найпоширеніших засобів перекладу.

Виклад основного матеріалу. Ми проаналізували переклади українською мовою текстів, пов'язаних із музичним мистецтвом, а саме: публіцистичних текстів, де йдеться про історію та цікаві факти щодо розвитку сучасних музичних напрямків (джаз, блюз, хіп-хоп та ін.); текстів, де йдеться про власне класичну музику та такі жанри і форми музичних творів, як опера, балет, симфонія, концерт, соната тощо; матеріал, теоретичний і практичний зміст якого спрямований на опанування гри на музичному інструменті.

Так, стаття "How to play the piano" [5] присвячена початковим аспектам опанування гри на фортепіано. Наведемо уривок із цієї статті.

• Starting point is *Middle C*. From there we go up the keyboard using the *white keys* and make a *C Major Scale*. From the notes in that scale we are able to build *chords*. The *chords* we build are called *triads* or *3-note chords*. The first *chord* we build is the *C chord* which is made up of the notes *C, E, and G*. The next *chord* is the *F chord* which is made up of the notes *F, A, and C*. The last *chord* we build is made up of the notes *G, B, and D*. After we build the *chords* we add the *root of each chord* in the left hand and then play them in succession. Playing the *chords* like this is called a *chord progression*.

Пропонуємо такий переклад:

• Початкова точка – *середня нота до*. Звідси ми граємо висхідну мелодію на білих клавішах та отримуємо гаму *до-мажор*. Із використаних у *гамі нот* ми можемо побудувати *акорди*. *Акорди*, які ми будуємо, називаються *тризвучні*, або *акорди*, що складаються з *трьох нот*. Перший *акорд*, який ми побудували, – *акорд до*, який складається з нот *до, мі, соль*. Наступний *акорд* – *фа*, який будується за допомогою нот *фа, ля, до*. Останній *акорд*, який ми побудували, створений *нотами соль, сі, ре*. Після побудови *акордів* ми беремо *основний тон кожного акорду* в лівій руці і далі граємо його з акордом послідовно. Гра *акордів* у такий спосіб називається *послідовністю акордів*.

Для перекладу цього уривку статті ми обрали стратегію перекладу на рівні слова, оскільки в цьому разі англійські та українські речення мають аналогічну структуру. Під час перекладу були збережені всі граматичні норми та логічний хід думки.

Усі вжиті терміни (*keyboard, key, Major Scale, note, triad, progression, root*), окрім самотійно вжитого терміна *chord*, мають одне конкретне значення в межах музичної терміносистеми, але загалом є полісемантичними. У перекладі використано наявні в українській мові прийнятні еквіваленти. Для перекладу терміна *chord* (*акорд*) використано прийом калькування.

У процесі перекладу виразу *go up the keyboard* використано прийом описового перекладу («граємо висхідну мелодію» для адекватної передачі смислу речення). З цією ж метою під час перекладу мало місце додавання («мелодія»).

У наступному тексті “The Symphony” [6] йдеться про особливості такого музичного жанру, як симфонія. Розглянемо уривок.

The *symphony* was a very important form during the Classical and Romantic periods. A *symphony* is a *large-scale orchestral work* intended to be played in the concert hall. It is usually in four *movements*. The standard Classical form is:

- 1st movement: *Allegro (fast)* in *sonata form*
- 2nd movement: *Adagio*
- 3rd movement: *Minuet* (a dance with three *beats* in a *bar*)
- 4th movement: *Allegro*.

Notice that the first *movement* is in *sonata form*. *Sonata form* has three main sections: *exposition*, *development* and *recapitulation*.

Пропонується такий варіант перекладу цього уривку:

● *Симфонія* була дуже важливою формою за часів класицизму та романтизму. Симфонія – це великий за обсягом оркестровий твір, який має виконуватися в концертній залі. Вона зазвичай складається з чотирьох дій. Стандартна класична форма симфонії така:

- перша дія: *алегро (швидко)* у *сонатній формі*;
- друга дія: *повільно*;
- третя дія: *менуєт* (танок із трьома долями у такті);
- четверта дія: *алегро*.

Зауважте, що перша дія виконується у *сонатній формі*. *Сонатна форма* має три основних форми: *експозиція*, *розробка*, *реприза*.

Терміни, наведені у цьому матеріалі, мають різне походження та семантичні особливості. Такі терміни, як *symphony*, *orchestral*, *allegro*, *adagio*, *sonata*, *minuet*, перекладено за допомогою таких лексичних трансформацій, як транскрипція і транслітерація, адже вони не мають безпосередніх еквівалентів в українській мові, мають єдине значення і є виключно запозиченнями. У зв'язаному словосполученні *large-scale orchestral work* полісемантичне слово *scale*, на відміну від першого тексту, не є складником музичної терміносистеми зі значенням «гама», тому його перекладено українською мовою згідно зі словниковим еквівалентом «обсяг».

Такі терміни, як *movement*, *beat*, *bar*, *exposition*, *development*, *recapitulation*, є багатозначними. У процесі роботи над ними важливо мати на меті підбір вірних лексичних одиниць музичної термінологічної системи української мови та адекватний коректний переклад.

У тексті «Nekrasov Academic Russian Orchestra of Radio and Television» [7] проаналізовано та перекладено такі уривки:

● The *Orchestra* performs with the *soloists* of *The Bolshoy Theatre of Russia*, *Novaya Opera Theatre*, *Stanislavsky and Nemirovich-Danchenko Musical Theatre*, and other theatres;

● with world-class *instrumentalists* on the *domra*, *balalayka*, *bayan*, *accordion*, *violin*, *violoncello*, *saxophone*, *piano*. (...) Thanks to the unique *timbre* of the *Russian folk instruments* the *Orchestra* has beautiful fluent sound.

● Оркестр виступає з солістами Великого Театру Росії, театру Нова Опера, Музичного театру Станіславського та Немировича-Данченка та інших театрів; із виконавцями світового рівня, які грають на *домрі*, *балалайці*, *баяні*, *акордеоні*, *скрипці*,

віолончелі, *саксофоні*, *фортепіано*. Завдяки унікальному *тембру народних інструментів оркестру* має побіжне звучання.

У процесі перекладу цього уривку одним з основних засобів була транслітерація, що зумовлено великою кількістю власних назв у тексті. Не менш значущою лексичною трансформацією виступила транскрипція, яка була використана під час перекладу деяких музичних інструментів (*domra*, *balalayka*, *bayan*, *accordion*).

Активно використано лексичною трансформацією також стало калькування, яке є доцільним у процесі перекладу таких лексичних одиниць музичної терміносистеми, як «*orchestra*, *violoncello*, *saxophone*, *piano*».

Перекладаючи термін «*instrumentalist*», ми вдалися до такої перекладацької трансформації, як генералізація, змінивши видове, часткове поняття родовим, узагальненим. Це зумовлено тим, що термін «*instrumentalist*» англійської мови є більш абстрактним, ніж його еквівалент «інструменталіст» в українській мові.

Наступний текст «*Rhythm and metre*» [8] пояснює особливості таких понять, як ритм та метр.

– *Tempo* is measured in *BPM*, or *Beats Per Minute*. Sometimes the *tempo* is written at the beginning of the music. *Tempo* and stylistic feel are often indicated in classical music by Italian terminology.

Rhythm notation shows the *duration* of a *note*.

- the *semibreve* lasts for four *crotchet beats*
- the *minim* lasts for two *crotchet beats*
- the *quaver* lasts for half a *crotchet beat*
- the *semiquaver* lasts for a quarter of a *crotchet beat*

Time signatures contain two numbers:

- the top number indicates the number of *beats* in each *bar*
- the bottom number is a symbol to indicate the type of *beat*

Symbols for the bottom number are:

4 = *crotchet beats*

8 = *quaver beats*

2 = *minim beats*

Temp вимірюється у *долях на хвилину*. Іноді *темп* пишеться на початку музичного твору. *Темп* та настрій виконання часто вказані у класичній музиці за допомогою італійської термінології.

Ритмові позначки демонструють *тривалість ноти*.

- *Ціла нота* триває *чотири чверті*;
- *половинна нота* триває *дві чверті*;
- *одна/восьма нота* триває *половину чверті*;
- *одна/шістнадцята нота* триває *чверть чверті*.

Позначки часу мають дві цифри:

- верхня цифра позначає *кількість доль* в одному *такті*;
- нижня цифра є символом, який позначає *тип долі*.

Символи нижньої позначки:

4 = *четверті долі*,

8 = *восьмі долі*,

2 = *половинні долі*.

У цьому тексті нам зустрілися власне англійські елементи музичної термінологічної системи, такі як *minim*, *quaver*, *semiquaver*, які разом із терміном *semibreve* були перекладені українською мовою методом декомпресії. Це зумовлено тим, що відсутнє в мові оригіналу друге слово «нота» є передбаченим згідно зі складом термінів, їх суті та контекстом. Отже, використано вищезазначену кількісну трансформацію з метою найбільш коректної передачі змісту речення. І, навпаки, словосполучення «*crotchet beat*» ми переклали методом компресії.

сії, адже український еквівалент «чверть» вже включає в себе поняття «доля» (четвертна доля).

Власне аббревіатура *ВРМ* не має аналогів у складі української музичної термінології, тому під час перекладу речення, в якому вона була вжита, використано прийом опущення і перекладено лише її розгорнутий варіант.

Такі терміни, як *rhythm*, *note* та італійський термін «*tempo*», мають свої аналоги в українській термінологічній системі і були перекладені методом транскрипції.

Висновки. Під час перекладу були збережені всі граматичні норми та логічний хід думки. Широко використано прийоми калькування, описового перекладу, додавання. Інтернаціональні терміни перекладено за допомогою таких лексичних трансформацій, як транскрипція і транслітерація. Багатозначні терміни перекладаються за допомогою відповідних еквівалентів музичної термінологічної системи української мови. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у створенні контекстного словника перекладу музичної термінології.

Література:

1. Аронова Е. И. Графические образы музыки: Культурологический, практический и информационно-технический взгляды на современную музыкальную нотацию. Новосибирск : Сиб. унив., 2001. 232 с.
2. Кирилина Л. А. Русские переводы немецких музыкальных трактатов XVIII века. Русские и немцы в XVIII веке: встреча культур. Москва, 2000. С. 84–91.
3. Петровская О. С. Формирование и развитие музыкальной терминологии исполнительского искусства : на материале русского, итальянского, английского, французского языков : дис. ... канд. филол. наук. Ростов-на-Дону, 2009. 150 с.
4. Топорская А. Ю. Структурно-семантический и функционально-парадигматический анализ терминологии театрального искусства : дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1997. 196 с.
5. Learn To Play Piano – A Complete Beginners Guide – Piano Lessons. URL: <https://www.pianolessons.com/piano-lessons/learn-to-play-piano.php>.
6. Mozart – Symphony No. 40: movement 1 – Revision 2 – GCSE Music ... URL: <https://www.bbc.com/bitesize/guides/zthredm/revision/2>.
7. Music A New Season of Opera Dawns at the Bolshoi The Bolshoi ... URL: <https://www.themoscowtimes.com/.../a-new-season-of-opera-..>
8. Tempo, metre and rhythm – Revision 1 – GCSE Music – BBC Bitesize. URL: <https://www.bbc.com/bitesize/guides/zs9wk2p/revision/1>.

Панченко Е. И. Способы перевода английской музыкальной терминологии на украинский язык

Аннотация. В статье в общем виде ставится проблема перевода терминологии. Эта проблема является актуальной, поскольку украинская терминология бурно развивается, при этом оптимизируются разные ее отрасли, в частности музыкальная. Английское музыкальное творчество, в частности песни, является чрезвычайно популярным во всем мире, потому важно правильно и современно переводить английскую музыкальную терминологию. Мы проанализировали переводы на украинский язык текстов, связанных с музыкальным искусством, а именно: публицистических текстов, где идет речь об истории и интересных фактах относительно развития современных музыкальных направлений (джаз, блюз, хип-хоп и др.); текстов, где идет речь о собственно классической музыке и таких жанрах и формах музыкальных произведений,

как опера, балет, симфония, концерт, соната и тому подобное; материал, теоретическое и практическое содержание которого направлено на овладение игрой на музыкальном инструменте. В статье мы ставим целью исследование типичных стратегий перевода английской музыкальной терминологии на украинский язык. Для достижения этой цели необходимо решить такие задачи, как накопление фактического материала, создание перевода или сравнения существующих переводов и определение самых распространенных средств перевода. Для перевода отрывка статьи мы выбрали стратегию перевода на уровне слова, поскольку в этом случае английские и украинские предложения имеют аналогичную структуру. Во время перевода были сохранены все грамматические нормы и логический ход мысли. Широко использованы приемы калькирования, описательного перевода, добавления. Интернациональные термины переведены с помощью таких лексических трансформаций, как транскрипция и транслитерация. Многочисленные термины переводятся с помощью соответствующих эквивалентов музыкальной терминологической системы украинского языка. Перспективы дальнейшего исследования мы видим в создании контекстного словаря перевода музыкальной терминологии.

Ключевые слова: терминология, перевод, переводческие трансформации, транскрипция, транслитерация, калькирование.

Panchenko O. Ways of translating English musical terminology into Ukrainian

Summary. In the article the problem of translation of terminology is regarded generally. This problem is relevant, as Ukrainian terminology is developing stormily, its different branches are being optimized, in particular the musical one. English musical creative activity, in particular songs, is extraordinarily popular in the whole world, that is why it is important to translate English musical terminology correctly and contemporarily. We have analysed translations of English texts, related to the musical art, namely: publicistic texts, where it goes about history and interesting facts in relation to development of modern musical directions (jazz, blues, hip-hop and others); texts, where it goes about classic music and such genres and forms of pieces of music, as opera, ballet, symphony, concert, sonata and others like that; material theoretical and practical maintenance of which concerns playing a musical instrument. In the article we set the purpose research typical strategies of translation of English musical terminology into Ukrainian. To achieve this purpose it is necessary to solve such tasks, as accumulation of factual material, creation of translation or comparison of existent translations and determination of the most widespread means of translation. For this translation of the fragment of an article we have chosen strategy of translation at the level of word, as in this case English and Ukrainian structures have an analogical structure. During translation all grammatical norms and logical current of thought were stored. The receptions of loan, descriptive translation, addition are widely used. International terms are transferred by means of such lexical transformations, as transcription and transliteration. The polysemantic terms are transferred by means of corresponding equivalents of the musical terminology system of Ukrainian. The prospects of further research we see in creation of context dictionary of translation of musical terminology.

Key words: terminology, translation, translating transformations, transcription, transliteration, loan.